

Романишин А. М., кандидат педагогічних наук, доцент¹ (0000-0003-3115-5999)

Остапчук О. П., кандидат історичних наук¹ (0000-0002-0991-0778)

Чорний В. С., доктор філософських наук, професор¹ (0000-0003-0342-1188)

Вавілова Н. В., кандидат історичних наук² (0000-0002-0939-7820)

¹ – Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України, Київ;

² – Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України, Київ

Стійкість українських воїнів: актуальні проблеми формування та зміцнення

Резюме. У статті розглядаються проблеми стійкості українських воїнів. Встановлено, що характер поведінки військовика у бойовій обстановці та ймовірність розвитку психогенних розладів значною мірою залежать від певних особистісних якостей та індивідуально-психологічних особливостей особистості. Доведено, що підтримка психологічної стійкості та бойової активності особового складу в ході бойових дій забезпечується науково обґрунтованою організацією професійної підготовки і практичної діяльності, створенням сприятливих соціально-психологічних умов, використанням спеціальних методів психологічного регулювання.

Ключові слова: стійкість; психологічні фактори; соціальні фактори; бойова активність; психогенні втрати.

Постановка проблеми. Сучасна російсько-українська війна продемонструвала необхідність врахування та оцінки основних факторів, які впливають на стійкість українських воїнів. Як відомо, низький рівень стресостійкості та нездатність військовика впоратися з руйнівними наслідками стресу призводять до негативних психологічних, соціальних, професійних та поведінкових наслідків. Існуюча статистика і наукові дослідження з цього питання переконливо демонструють необхідність ретельної підготовки та вдосконалення бойової діяльності і психологічної стійкості воїнів під час виконання бойових завдань. Так, згідно зі статистикою різноманітних воєн і збройних сил, психогенні втрати на театрі воєнних дій становлять: 6,6–12,7% від загальної чисельності військовослужбовців та до 30% від загальної кількості санітарних втрат [1].

Американські дослідники зазначають, що психогенні втрати армії Сполучених Штатів під час Першої світової війни склали 100 000 осіб, а під час Другої світової війни – один мільйон. Під час Корейської війни непоправні психогенні втрати серед американців склали чотири, а у СРВ – сім на тисячу військовиків. Під час військових дій Ізраїлю проти Лівану 9% ізраїльських військовиків отримали психологічну травму через незадовільну стресостійкість і значне погіршення бойової активності. За оцінками американських психологів, лише 12–15% військовиків, які зазнали впливу ядерного

вибуху, можуть зберігати здатність виконувати покладені на них завдання, 75% з них – тимчасово, а 10–15% втрачають боєздатність на тривалий час через психічні розлади [2, 3].

У кувейтському конфлікті загальні психогенні втрати іракських військовиків після масованих ударів, завданих американською авіацією протягом перших трьох днів, склали: у збройних силах – 45%, а серед малопідготовлених ополченців – 68–70% [2, 4].

У науковій літературі про посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) та бойову психічну травму найчастіше їхня поширеність оцінюється у 30% від кількості ветеранів, які брали участь у бойових діях. Деякі дослідження свідчать, що від 50-55% учасників локальних воєн і збройних конфліктів страждали від довгострокових наслідків бойового стресу, включаючи різний рівень ПТСР (бойової психічної травми) [3, 5].

У результаті теоретичного аналізу проблеми психологічної стійкості військовиків було виявлено домінуючий вплив соціальних та психологічних факторів бойових дій на стійкість особового складу Сил оборони України. Забезпечення психологічної стійкості – це, передусім, підтримання адаптивного потенціалу організму, рівня реагування, зменшення особистісної та ситуативної тривожності, забезпечення розумової працездатності, що призводить до

збереження психічного здоров'я та професійного довголіття українських воїнів.

Підтримка психологічної стійкості і бойової активності особового складу в ході бойових дій забезпечується науково обґрунтованою організацією професійної підготовки і практичної діяльності, створенням сприятливих соціально-психологічних умов, використанням спеціальних методів психологічного регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив факторів бойових дій на стійкість воїнів, її формування та зміцнення є системним і складним процесом який знайшов відображення в наукових дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців.

У рамках гештальтпсихології, вивчаючи структуру і динаміку цілепокладання особистості, науковці зазначали, що вона визначається не лише поточною (конкретною) метою, а й більш масштабною (ідеальною) метою, яка спрямовує поведінку людини загалом та її індивідуальні дії зокрема; ця мета, згідно з основними принципами гештальтпсихології, і є основою психологічної стійкості людини [6].

Гуманістична психологія розглядає психологічну стійкість з позиції взаємодії усіх компонентів структури особистості та Я-концепції. При цьому Я-концепція розглядається як унікальна, відносно стабільна та, певною мірою, усвідомлена система уявлень людини про себе та свої відносини з навколишнім середовищем, на основі якої вона ставить мету самореалізації та вибудовує взаємини з іншими індивідами [7, 8].

В роботах [9, 10] група вчених виявили залежність бойової здатності військовослужбовців від рівня сформованості мотивації і психологічної стійкості. У джерелах [3, 4, 6, 11] аналізуються теоретичні та практичні методи адаптації військовиків до суворих умов військової служби. Автори [5, 12–18] дослідили психологічну стійкість людини в екстремальних умовах та особливості мотивації особистості до роботи в таких умовах. У роботах [11–14, 19–22] досліджено проблему збереження психологічного здоров'я військовиків загалом і офіцерського корпусу зокрема.

Проте, нагальною потребою вбачається структурування наведених вище напрацювань з урахуванням умов російсько-української війни для обґрунтування шляхів зміцнення психологічної стійкості українських воїнів.

Мета статті полягає у виявленні та обґрунтуванні впливу домінантних факторів бойових дій на стійкість українських воїнів, визначення напрямів професійної підготовки і практичної діяльності, пов'язаної з її формуванням та зміцненням, з урахуванням стандартів країн-членів НАТО.

Виклад основного матеріалу.

Триваюча російсько-українська війна вимагає високої підготовки і професіоналізму військовослужбовців, а також висуває підвищені вимоги до формування і підтримки складних навичок, здібностей та інших психічних утворень протягом тривалого періоду та в різних умовах. У зв'язку з цим виникає актуальна проблема аналізу і врахування різних факторів, що впливають на стійкість військовослужбовців під час бойових дій.

На сьогодні фактори, що впливають на психіку військовослужбовців, науковці умовно поділяють на соціальні та психологічні [2].

У контексті бойових дій соціальні фактори мають вирішальний вплив на військовослужбовців, складаючи основу для формування широких соціальних мотивів їхньої поведінки та усталених бойових установок. Суспільно-історична практика свідчить, що характер бойових дій військовослужбовців (самовідданий, активний, пасивний тощо) значною мірою залежить від ставлення громадськості до війни та її популярності в свідомості народу. Образ війни, як суспільно-політичного явища, у свідомості громадян набуває певного емоційного відтінку залежно від того, наскільки успішними є бойові дії, на якій території вони проводяться, та яка частина населення країни бере в них участь фізично і психологічно. Відношення громадськості до війни впливає на бойову активність військовиків трояко.

По-перше, через дію механізмів навіювання, індукції та наслідування військовики засвоюють домінуючі настрої в суспільстві і формують відповідні принципи та мотиви бойової поведінки. Історичний досвід показує, що не буде ентузіазму у війську, якщо його немає на батьківщині. Водночас необхідно враховувати й психологічну закономірність, яка стверджує, що основою переможних воєн є ідеї, зрозумілі і близькі серцю кожного воїна.

По-друге, бойова готовність військовиків значною мірою визначається відношенням народу до своєї армії. Зазначена

закономірність підтверджується також соціально-історичною практикою. Наприклад, причиною стрімкого злету кар'єри Б. Хмельницького було те, що він, подібно до О. Кромвеля, з самого початку розкрив найглибшу таємницю будь-якої війни: вона може стати переможною лише тоді, коли перетворюється на справді народну війну [17].

По-третє, на військовиків потужно впливає емоційне ставлення народу до ворога, що також суттєво впливає на активність їх бойових дій. Водночас суспільно-історична практика свідчить, що найчастіше перемагає те військо, особовий склад якого бачить у противникові лютого та ненависного ворога, який порушує суверенітет і територіальну цілісність їхньої вітчизни. Це означає, що будь-яка війна вимагає наполегливої і тривалої праці з формування в державі військового духу нації [4, 24].

До інших соціальних факторів, що суттєво визначають поведінку військовика в бою, належать згуртованість військового підрозділу, лідерство, формування ефективного військового колективу та його готовність до виконання бойових завдань. Це є важливим для підтримки високої психологічної стійкості та бойової активності серед особового складу. Аналіз бойових дій показав, що згуртовані екіпажі, розрахунки та відділення під час бойових дій демонстрували більшу активність, ініціативність та психологічну стійкість. Водночас принагідно зазначимо, що, на сьогодні, в збройних силах провідних країн-членів НАТО велику увагу

приділяють створенню у підрозділах “системи товариської підтримки”. Вважається, що довіра до товаришів по службі та їхня здатність за потреби надати допомогу є необхідною умовою рішучих та самовідданих бойових дій для кожного воїна.

Протягом свого життя людина неодноразово піддається впливу травматичних психологічних факторів, опосередкованих раптовими надзвичайними ситуаціями. Однак особливості реагування на психологічні фактори різняться від людини до людини. Характер і важкість психосоматичних, психічних та психопатологічних проявів у постстресовий період залежать від різних суб'єктивних та об'єктивних обставин.

До об'єктивних факторів, насамперед, належать характеристики екстремальної ситуації, такі як інтенсивність і сила психотравмуючих факторів, а також раптовість та тривалість їхнього впливу. Крім того, більшість дослідників вважають, що чим більша інтенсивність психотравмуючих факторів в екстремальних ситуаціях, тим більша ймовірність виникнення різних психологічних розладів як одразу після екстремальної ситуації, так і в постстресовий період.

Як відомо, об'єктивно подібні ситуації по-різному впливають на різних людей. Відповідно до цього, розрізняють основні причини стійкої і нестійкої поведінки індивідів. На найвищому рівні узагальнення, поведінка психологічно стійкої особистості протікає за такою схемою:

завдання → мотивація → дія → усвідомлення проблеми → негативна емоційна реакція →
→ пошук способу подолання проблеми → зниження інтенсивності негативних емоцій →
→ оптимізація рівня збудження і покращення працездатності.

У психологічно нестійкої людини схема трохи інша:

завдання → мотивація → дія → усвідомлення проблеми → негативна емоційна реакція →
→ хаотичний пошук виходу → поглиблення усвідомлених труднощів → зростання інтенсивності
негативних емоцій → погіршення працездатності → зниження мотивації чи захисна реакція.

Тому психологічно нестійка людина може увійти в стан самоіндукції негативного стану, що посилює прояви нестійкості та перешкоджає виконанню завдань за призначенням.

До суб'єктивних умов, що впливають на характер поведінки індивіда та визначають ймовірність розвитку психогенних розладів, належать індивідуально-психологічні особливості самої людини [3, 25].

Наукові дослідження визначають фактори, що визначають психологічну стійкість індивідів: вроджені характеристики організму, досвід раннього дитинства, риси

особистості, когнітивні фактори та фактори навколишнього середовища.

Однією з найважливіших характеристик психологічної стійкості індивіда є сфера цінностей. При цьому необхідно розрізняти різні індивідуальні орієнтації людини щодо стресу. Якщо стрес перешкоджає задоволенню потреб самозбереження, людина відчуває тривогу та загрозу і боїться настання негативних наслідків для себе. Якщо вона стурбована тим, що нереалізована у саморозвитку, вона відчуває розчарування, роздратування та сповнена туги внаслідок відсутності показників успіху. Отже, розвиток

психологічної стійкості напряму пов'язаний із соціальними, біологічними та ідеальними потребами індивіда. За екстремальних умов люди зосереджують свою увагу передусім на задоволенні біологічних потреб [3, 16].

Водночас слід відзначити, що кожна людина має свій власний сценарій стресової поведінки. На цьому робив наголос у своїх дослідженнях Е. Берн, а суспільно-історична практика цілком підтверджує його гіпотезу [8]. Зазначений сценарій набувається в дитинстві, коли батьки, в ситуації стресу, конфліктують перед дитиною, мимоволі втягуючи її у свої проблеми. При цьому дитина засвоює моделі поведінки своїх батьків, а згодом підсвідомо наслідує їх у дорослому віці. Стресовий сценарій, засвоєний у дитинстві, “запускається” майже автоматично. У цих умовах достатньо незначного погіршення звичного ритму життя та роботи або виникнення, здавалося б, незначної проблеми, щоб запустити механізм, який викликає стрес. Більше того, наслідки впровадження стресової програми можуть бути набагато складнішими, ніж причини, які до цього призвели. Життєвий сценарій кожного індивіда може бути реконструйований ним за таких умов: усвідомлення індивідом існування такого сценарію; наявність сильної мотивації до його зміни та оволодіння достатніми навичками саморегуляції.

Отже, характер поведінки індивіда в екстремальних умовах і ймовірність розвитку психогенних розладів значною мірою залежать від його певних особистісних якостей та індивідуально-психологічних особливостей.

До когнітивних факторів, які впливають на психологічну стійкість, належать: здатність аналізувати власний стан, рівень сенситивності, фактори зовнішнього середовища, попередній досвід та прогнозування майбутнього [4, 15].

Специфіка бойових дій з погляду їх впливу на психіку, на відміну від інших екстремальних ситуацій, характеризується домінантним вираженням ознак екстремальності за ступенем ризику для життя і здоров'я особистості, напруженням її психічних, духовних та фізичних можливостей. Участь у бойових діях розглядається як фактор виникнення кризових станів у індивіда, що призводить до специфічних психологічних і соціально-психологічних трансформацій у ціннісно-значеннєвій системі, мотиваційно-

поведінковій сфері та міжособистісних стосунках.

У схемі класифікації екстремальних видів діяльності військово-професійна діяльність передбачає наявність ситуацій другої і третьої груп складності в мирний час та третьої і четвертої груп – у бойовій обстановці [2].

Як відомо, в сучасній психології, на сьогодні, існують чотири основні поняття, що описують критичні ситуації: стрес, фрустрація, конфлікт та криза. Стрес є основним фактором ослаблення психологічної стійкості та розвитку психопатології у військовослужбовців в бойових умовах. *Стрес* – це реакція, що виникає внаслідок оцінювання загрози і захисними процесами. Суть стресової ситуації полягає у втраті контролю та відсутності відповідної реакції на цю ситуацію при значимості для особистості наслідків відмови від реагування на нею. Бойовий стрес призводить до помітних змін функціонального стану психічної діяльності, що характеризується розвитком сильних негативних емоцій, таких як тривога, страх, сильне психічне і фізичне виснаження. Стрес – це поняття, яке використовується для характеристики низки станів та дій індивіда, що виникають у відповідь на різноманітні травматичні психологічні фактори (стресори). Стресори поділяються на фізіологічні (такі як голод, спрага, біль, надмірне фізичне навантаження, низька або висока температура тощо) та психологічні (такі як небезпека, обман, приниження, перевантаження інформацією тощо).

Під час бойових дій військовики зазнають психологічного (поведінкового, емоційного та інформаційного), фізіологічного, особистісного і соціального стресу. Фізіологічний стрес пов'язаний зі змінами функцій організму людини в екстремальних умовах. Емоційний стрес виникає через стійкі негативні емоції та постійний страх смерті і каліцтва, порушує нормальне психічне життя індивіда в бойових умовах. Соціальний стрес виникає через різке порушення звичних моделей життєдіяльності осіб, які стали військовослужбовцями (за контрактом або мобілізацією). Він пов'язаний з негараздами та складними умовами життя у воєнний час, нездоровим соціально-психологічним кліматом у підрозділі, цькуванням у полоні тощо [2].

Ці фактори суттєво впливають на стійкість українських військовиків як під час бойової підготовки, так і під час бойових дій.

Тому сучасний військовослужбовець повинен бути: спеціалістом високого рівня та професіоналом у своїй царині; мати достатній рівень фізичної підготовленості; володіти необхідними знаннями, вміннями та навичками для військової служби; мати моральну та матеріальну мотивацію для виконання своїх обов'язків; бути психологічно стійким і всебічно підготовленим до бойових дій.

Триваюча російсько-українська війна показала, що рівень підготовки військовослужбовців окремих військових частин Сил оборони України до виконання бойових завдань, особливо в “нестандартних” умовах, не завжди відповідає сучасним вимогам [18].

Вочевидь, вдосконалення професійної підготовки українських військовиків має враховувати психологічні питання, пов'язані зі збереженням ефективності їхньої військової діяльності та бойової активності. При цьому, особливого значення набувають дослідження напрямів та засобів підтримки психологічної стійкості і високої бойової активності військовослужбовців під час бойових дій, як двох найважливіших елементів, що забезпечують бойову ефективність військ (сил) та досягнення перемоги у тривалій російсько-українській війні.

У провідних країнах НАТО накопичено великий та надзвичайно корисний досвід у формуванні психологічної стійкості та бойової активності особового складу. Західні фахівці підходять до цієї проблеми комплексно. Сучасні наукові підходи до розуміння психологічної стійкості військовиків розглядають комплексні характеристики особистості, її індивідуальні риси, окремі особистісні якості, констеляції різних особистісних чинників, моделі поведінки тощо. В результаті зазначеного психологічна стійкість аналізується в межах системи, що визначається такими координатами [3, 19]:

- 1) вимоги події;
- 2) стрес і адаптація;
- 3) індивідуальні фактори;
- 4) організаційні фактори;
- 5) результат.

Зазначене дозволяє науковцям досліджувати психологічну стійкість як багатовимірне поняття, яке охоплює безліч характеристик, що відображають здатність військовика чи малої соціальної групи відновлювати свій стан або адаптивний процес, що дозволяє пом'якшувати напругу бойової обстановки та дію хронічного стресу.

Отже, *психологічна стійкість* – це не здатність підтримувати стабільні умови свого існування, а радше здатність “відскакувати”, “пружинити” та “адаптуватися”. На думку західних дослідників, психологічна стійкість військовика виявляється при наявності у нього [3, 4, 19]:

когнітивних ресурсів, які дозволяють йому ефективно вирішувати проблеми;

емоційних навичок, які дозволяють йому протистояти стресу;

сімейних і соціальних ресурсів, до яких можна звернутися у відповідний час;

здатності знаходити мету і сенс у своїй службі;

фізично стійкості до тривалих негараздів та труднощів.

На сучасному етапі, у провідних країнах-членах НАТО (принаймні у Сполучених Штатах, Великобританії і Канаді) розроблена ефективна технологічна система для формування психологічної стійкості військовослужбовців, що включає:

– Stress Management Training (тренінги з управління стресом, тренінги з інюкуляції стресу, медитація уваги тощо);

– Preparatory Education – пропедевтика (програма формування бойової свідомості “Battlemind”, яка надає військовикам необхідну інформацію про психологічні явища сучасного бою);

– Stress-Related Cognitive Appraisals – розробка ефективних стратегій подолання стресу;

– Role modeling – використання поведінкових моделей для наслідування досвіду бувалих військовиків;

– Exposure/Mission Rehearsal Exercises – навчання військовиків виконанню завдань в середовищі, максимально наближеному до бойового, зокрема з використанням технологій віртуальної реальності;

– Exposure to Internal Stimuli – тренування апарату реагування на стрес.

У бойовій обстановці підтримці психологічної стійкості особового складу сприяють командири та спеціалісти з психічного здоров'я, які перебувають у таких співвідношеннях до військовослужбовців: у Великобританії – 1:2500-4000, у Сполучених Штатах – 1:700, у Канаді – 1:500-600 [3, 4, 19].

Психологічна стійкість також підтримується психологічним активом – спеціально навченими військовослужбовцями. Наприклад, у Британській армії діє Trauma Risk Management program – програма, яка використовує парамедичний персонал (актив)

для надання психологічної підтримки товаришам по службі. Після закінчення бойових дій учасники включаються в Third-Location Decompression Program – програму “декомпресії”, тобто програму поступового психологічного повернення комбатантів (від 36 год. у Британській армії до п’яти днів у Канадській армії) до мирних умов життя. 95% учасників бойових дій вважають, що ця програма є необхідною та ефективною [4, 26].

Натомість у Сполучених Штатах, на сьогодні, діє унікальна та високоефективна програма формування комплексної готовності військовиків – Comprehensive Soldier Fitness (CSF). На стратегічному рівні ця програма відповідає на питання: “Як ми можемо зробити програму психологічної підготовки військовослужбовців збройних сил такою ж важливою, як і їх фізична підготовка?”.

На оперативному рівні програма демонструє, як командири (начальники) можуть навчати своїх підлеглих у військових частинах (підрозділах). На тактичному рівні вона спрямована на навчання військовиків долати утруднення та перешкоди.

Програма формування комплексної готовності військовиків CSF складається з чотирьох елементів:

1) Global Assessment Tool (GAT) – програма оцінювання комплексної готовності військовиків (анкета, що містить 105 запитань), яка дозволяє планувати їхній подальший розвиток;

2) Comprehensive Resilience Modules – 24 різні он-лайн-модулі, що складають підґрунтя психологічної підготовки військовослужбовців, які відповідають початковому рівню готовності, займаний посаді і досвіду;

3) Master Resilience Trainer Course (MRTs) – десятиденний курс підготовки сержантів як керівників тренінгів;

4) Institutional Training – компоненти тренінгу, інтегровані в усі види професійної підготовки і підвищення кваліфікації військовиків [3, 4, 26].

На думку більшості аналітиків, вищезгадані програми формування психологічної стійкості військовиків провідних країн-членів НАТО є ефективними та за умови раціонального використання можуть значно підвищити боєздатність збройних сил будь-якої країни.

Отже, перспективну модель психологічної підтримки персоналу Збройних Сил України слід розбудовувати з урахуванням досвіду провідних країн-членів

НАТО та досвіду, набутому під час застосування Сил оборони України в сучасній російсько-українській війні [4].

Висновки. У результаті теоретичного аналізу дослідницької проблеми було виявлено домінуючі фактори бойової обстановки, які впливають на стійкість українських воїнів. Встановлено, що соціальні фактори мають вирішальний вплив на воїнів у бойовій обстановці, оскільки вони складають основу для формування широких соціальних мотивів їхньої поведінки та стійких бойових установок. Виявлено, що характер поведінки військовиків в бойовій обстановці та ймовірність розвитку психогенних розладів значною мірою залежать від певних особистісних якостей та індивідуально-психологічних характеристик особистості. До психологічних факторів, які впливають на стійкість військовослужбовців належать: рівень сенситивності, здатність аналізувати власний стан та фактори зовнішнього середовища, попередній досвід та прогнози на майбутнє.

Виходячи із зазначеного, обґрунтовано, що підтримка стійкості та бойової активності військовослужбовців під час бойових дій забезпечується психологічно обґрунтованою організацією бойової підготовки та практичної діяльності, створенням сприятливих соціально-психологічних умов, використанням спеціальних методів психологічної регуляції.

Відтак, забезпечення психологічної стійкості – це передусім забезпечення адаптивних можливостей організму, рівнів реактивності, зниження особистісної та ситуативної тривожності, забезпечення психічної працездатності, що сприятиме збереженню психічного здоров’я та професійного довголіття українських військовиків. Тому психологічна підтримка персоналу Збройних Сил України має бути спрямована на розвиток навичок подолання труднощів, самоствердження і стресостійкості, вироблення механізмів побудови адекватної поведінки, розв’язання травматичних ситуацій за допомогою психотерапевтичних та психофізіологічних методів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бочаров М. М. Оцінка рівня психологічної стійкості особового складу в управлінні підрозділами військ (сил). *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. 2016. № 1. С. 88–92.

2. Психологія бою / Т. Л. Грицевич, Т. М. Мацевко, А. Б. Неурова, А. М. Романишин. Львів : Астролябія, 2022. 336 с.
3. Чорний В., Романишин А., Остапчук О. Стійкість українських військовослужбовців в ході російсько-української війни: психологічні чинники. *Вісник Національного університету оборони України*. 2024. № 81 (5). С. 181–189. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2024-81-5-181-189>.
4. Чорний В. С., Романишин А. М., Остапчук О. П., Вавілова Н. В. Психологічна стійкість українських військовослужбовців у ході російсько-української війни: соціальні чинники. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України*. 2024. № 2 (81). С. 139–145. DOI: <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2024-2-81/139-145>.
5. Блінов О. А. Психологія бойової психічної травми : монографія. Київ : Талком, 2016. 246 с.
6. Левин К. Теория поля в социальных науках : пер. Е. Сурпина. С. Петербург : Речь, 2000. 368 с.
7. Берн Э. Введение в психиатрию и психоанализ для непосвященных : пер. с англ. А. И. Федорова. С. Петербург : МФИН, 1992. 448.
8. Берн Э. Транзакционный анализ и психотерапия : пер. с англ. С. Петербург : Братство, 1992. 224 с.
9. Стасюк В. В. Психологічне забезпечення діяльності військ (сил) : підручник. Київ : НУОУ, 2014. 504 с.
10. Ягупов В. В. Військова психологія; методологія, теорія та практика : підручник. Київ : Psychobook, 2023. 517 с.
11. Vitalii Chorni, Sergii Boltivets, Mykola Korolchuk, Valentyna Korolchuk, Yurii Ivanov. Motivational Preconditions of Specialist Leadership Development in the Process of Training. *Journal of Higher Education Theory and Practice*. 2021. Vol. 21 (14). P. 183–190. DOI: <https://doi.org/10.33423/jhetp.v21i14.4821>.
12. Донець О. І., Шмігель Д. О. Патологічні зміни фізичного і психічного здоров'я військовослужбовців під впливом екстремальних умов. *Молодий вчений*. 2017. № 4. С. 232–236.
13. Стасюк В. В., Василенко С. В. Сутність професійно-психологічного відбору військовослужбовців до діяльності в екстремальних умовах. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2010. Вип. 8. С. 137–145.
14. Клочков В. В. Особливості формування психологічної стійкості майбутніх офіцерів збройних сил України. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. № 70 (6). С. 67–77. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2022-70-6-67-77>.
15. Крайнюк В. М. Психологія стресостійкості особистості : монографія. Київ : Ніка-Центр, 2007. 432 с.
16. Когут О. О. Психологія стресостійкості особистості : монографія. Кривий Ріг : ДЮІ МВС України, 2021. 435 с.
17. Бойко О. Контроль бойового стресу військовими лідерами. ГО “Український центр військового лідерства”. 11 травня 2022 р. URL: <https://enigma.ua/articles/kontrolbboyovogo-stresu-viysbkovimi-liderami>. (дата звернення: 21.06.2025).
18. Лисюк С. Г. Забезпечення психологічної стійкості військовослужбовців до екстремальних ситуацій професійної діяльності : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09. Хмельницький, 2011. 18 с.
19. Мороз В. М. Огляд досвіду формування і забезпечення психологічної стійкості військовослужбовців армії США. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. № 3 (67). С. 80–88.
20. Хайрулін О. М. Психологія професійного вигорання військовослужбовців : монографія ; за наук. ред. А. В. Фурмана. Тернопіль : THEU, 2015. 220 с.
21. Huntington S. The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations. Cambridge, Mass. : Harvard Univ. Press, 1957.
22. Психологічна допомога військовослужбовцям : навч.-метод. посіб. / колектив авторів ; за заг. ред. В. І. Осьодла. Київ : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2021. 144 с.
23. Чорний В. С. Військова організація України: становлення та перспективи розвитку : монографія. Ніжин : ТОВ “Видавництво “Аспект-Поліграф”, 2009. 368 с.
24. Чорний В. С. Праця Б. Монкевича “Воєнний дух і його значення” та її вплив на сучасність. Проблеми економічного і духовного життя України в умовах російської агресії та означення головних шляхів їх вирішення. Київ : Національна академія управління, 2023. С. 85–91.
25. Психологія індивідуальної роботи з військовослужбовцями : навч.-метод. посіб. / А. Б. Неурова, А. М. Романишин. Київ : Центр учбової літератури, 2023. 336 с.
26. Building Psychological Resilience in Military Personnel : theory and practice / edited by Robert R. Sinclair and Thomas W. Britt. Washington, 2013.

Стаття надійшла до редакційної колегії 21.06.2025

Resilience of Ukrainian warriors: current problems of formation and strengthening

Annotation

The modern Russian-Ukrainian war has demonstrated the necessity to consider and evaluate the main factors that influence the resilience of Ukrainian warriors. A low level of stress resistance and a warrior's inability to cope with the destructive consequences of stress lead to negative psychological, social, professional, and behavioral outcomes. Existing statistics and scientific research on this issue

convincingly demonstrate the need for thorough preparation and improvement of combat activities and the psychological resilience of warriors during the execution of combat tasks.

The purpose of the article is to identify and substantiate the impact of dominant factors of combat operations on the resilience of Ukrainian warriors, to determine the directions of professional training and practical activities related to its formation and strengthening, taking into account the standards of NATO member countries.

As a result of the theoretical analysis, the dominant factors of the combat environment that affect the resilience of Ukrainian warriors were identified. It was established that social factors have a decisive influence on warriors in a combat environment, as they form the basis for the development of broad social motives for their behavior and stable combat attitudes. It was found that the nature of warrior's behavior in a combat environment and the likelihood of developing psychogenic disorders largely depend on certain personal qualities and individual psychological characteristics of the personality. The psychological factors that influence the resilience of military personnel include: the level of sensitivity, the ability to analyze one's own state and environmental factors, previous experience, and forecasts for the future.

Keywords: resilience; psychological factors; social factors; combat activity; psychogenic losses.